

Ислом ҳуқуқи амал қилувчи давлатларда никоҳдан ажратишнинг ўзига хос хусусиятлари

Қиличова М.А.

(ТДЮУ, Тошкент)

muniraqilichova@gmail.com

Бугунги кунда мамлакатимизда никоҳдан ажралиш ҳолатининг тобора кўпайиб бораётганлиги ушбу муаммони ҳар тарафлама тадқиқ қилиб ўрганишга ундайди. Давлат томонидан белгиланган, ўрнатилган қонунчилик асосида никоҳдан ажратишнинг тартиби кўпчиликка маълум ҳисобланади. Албатта, Ўзбекистон давлати дунёвий давлат ҳисобланганлиги боис ҳар бир вужудга келадиган муносабат қонунга асосланган ҳолда амалга оширилади. Бироқ халқимиз ҳаётидаги кўплаб муносабатлар муқаддас динимиз Ислом шариатида асосланган ҳолда ҳам амалга оширилади. Хусусан мавзуга алоқадор бўлган никоҳ масаласида ҳам янги турмуш кураётганлар ФХДЁ орқали никоҳини қонуний рўйхатга олдиргандан сўнг, ушбу риштани дин томонидан ҳам вужудга келганлигини тасдиқлаш учун шаръий никоҳ ҳам ўқитишади. Шунингдек, оила бузилаётганда ҳам никоҳдан ажратиш қонун асосида ФХДЁ ёки суд органлари томонидан амалга оширилгани сингари дин томонидан ҳам ушбу риштани тугатишга ҳаракат қилинади. Биз куйида Ислом дини шариатида асосан никоҳдан ажратишнинг ўзига хос хусусиятларини шариат қоидалари бўйича ҳамда баъзи Ислом давлатлари мисолида кўриб чиқамиз.

Маълумки, Ислом динида никоҳдан ажралиш «Халол нарсалар ичида Аллоҳга хуш келмайдигани талоқдир»¹ деб ҳисобланади. Яъни никоҳдан ажралиш тақиқланган амал сифатида қаралади. Аммо эр ва хотин турмушда яшай олмай қоладиган ҳолатларнинг мавжуд бўлиши никоҳдан ажралишга сабаб бўлади. Ислом ҳуқуқида никоҳ қуйидаги ҳолатларда бекор қилинади: *томонлардан бири вафот этса, талоқ оқибатида, хулуъ ва тафриқ орқали, ийло, зиҳор, мулоъана натижасида*².

Томонлардан бирининг вафот этиши оқибатида никоҳнинг бекор бўлиши тушунарли ҳолатдир. Ушбу асос Ўзбекистон қонунчилиги бўйича ҳам никоҳнинг тугатилишига асос бўлади.

Талоқ масаласига тўхталадиган бўлсак, «Талоқ» сўзи луғатда «моддий ва маънавий тугунни ечиш» маъносини англатади. Шаръий истилоҳда эса махсус лафз ила никоҳни кетказиш ёки унинг ҳалоллигини нуқсонга учратиш «талоқ» дейилади. «Махсус лафз»дан мурод «талоқ» ёки унинг маъносини англатувчи лафзлардир. «Никоҳни кетказиш» эса никоҳ ақдини ечиб, орадаги маънавий боғланишни йўқотиш деганидир. Бу ҳолат «уч талоқ» ила юзага келиб, ундан сўнг талоқ қилинган аёл ўзини талоқ қилган шахсга ҳалол бўлмай қолади.

Ислом ҳуқуқига асосан талоқ қилиш фақат эркак кишига берилган, сабаби аёл кишининг табиати эркак кишига қаранда шошқалок, ҳиссиётга берилувчан бўлганлиги сабабли ҳам талоқ қилиш ҳуқуқи эркакка берилган. Бунда талоқ фақат мукаллаф эрдан воқе бўлади. Гарчи у маст ёки кул бўлса ҳам. Унинг ҳожасидан ва уйқудаги кишидан воқе бўлмайди. Демак, талоқ воқе бўлиши учун у оқил ва балоғатга етган эр томонидан қилинган бўлиши керак. Талоқ қилувчи эрнинг кул ёки ҳур бўлишида фарқ йўқ³.

Талоқ ва унинг турлари. Талоқ ҳуқуқий оқибатларига кўра боин ва ражъий талоққа, боин талоқ ҳам кичик ва катта боин талоққа бўлинади. Ражъий – қайта яралиш мумкин бўладиган талоқ бўлиб, биринчи ёки иккинчи маротаба бўлса, эр идда тугамасидан туриб ҳар қандай сўз ёки иш-ҳаракат билан никоҳсиз, маҳрсиз аёлни ўз ихтиёрига қайтариб олиши мумкин. Кичик боин – эр аёлга яқинлик қилмай талоқ қилса ёки киноя сўзлар билан ажрашса ёки ражъий талоқ қилиб, идда ичида қайтариб олмаса, бунда янги никоҳ ақди ва маҳр билан қайтариб олиш мумкин. Катта боин – уч талоқдан иборат бўлиб,

¹ Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Бахтиёр оила. – Т.: «Ҳилол-Нашр», 2016. – Б. 445.

² Yusupova, Nigora (2019) "THE ORDER AND CONSEQUENCE OF DISSOLUTION OF MARRIAGE IN THE NORMS OF ISLAMIC LAW," The Light of Islam: Vol. 2019 : Iss. 1 , Article 7.

³ Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Бахтиёр оила. – Т.: «Ҳилол-Нашр», 2018. – Б. 465, 469-бет.

ундан сўнг эр-хотин умуман яшаши мумкин эмас, фақат аёл бошқа эрга тегиб, ажрашса ё эри ўлса, биринчи эри билан никоҳланса бўлади.

Хулуъ ва тафриқ. «Хулуъ» сўзи луғатда «кийимни ечиш» маъносида кўпроқ ишлатилади. Шариатда эса, хотин кишининг бирон моддий нарса бериб, эри билан ажрашишига «хулуъ» дейилади. Демак, хулуъ – бу аёл ташаббуси билан ўзаро келишув асосида никоҳни бекор қилишидир. Унинг талокдан фарқи шундаки, никоҳ томонларнинг ўзаро хоҳиши асосида тугатилади. Ушбу шартноманинг асосий шарти шундаки, эр хотиндан унга берган маҳрини қайтариб олади ёки хотин эрига моддий мукофот беради⁴.

Тафриққа асосан ҳам Ислом дини аёлга никоҳдан ажрашиш ҳуқуқини беради. Бироқ бу учун маълум сабаблар мавжуд бўлиши керак. Булар қуйидагилардир:

Эрнинг дом-дараксиз йўқолиши;

Эрнинг аёлини моддий томондан таъминлай олмаслиги;

Эрнинг ўз оила мажбуриятларини бажара олмаслиги;

Никоҳ тузилгандан сўнг эрнинг бирон-бир камчилиги аниқланса, масалан, соғлиғи билан боғлиқ бўлган ва у буни никоҳгачам яширган бўлса.

Юқоридаги ҳолатлар мавжуд бўлганда аёл никоҳдан ажратишни сшраб судга мурожаат қилиши мумкин бўлади⁵.

«Ийло» эр кишининг ўз хотинига яқинлик қилмасликка қасам ичишидир. Аллоҳ таоло Куръони каримда шундай марҳамат қилади: Хотинларидан ийло қилганлар учун кутиш тўрт ойдир. Агар қайтсалар, бас, албатта, Аллоҳ ўта мағфиратлидир, ўта раҳмлидир. Ва агар талокни қасд қилсалар, бас, албатта, Аллоҳ ўта эшитувчидир, ўта билувчидир. (Бақара сураси, 226-227 оятлар).

Исломдан аввалги жоҳилият даврида одамлар хотинидан аччиғи чиқса ёки уни жазоламоқчи бўлса, ийло қилиб, унга жинсий яқинлик қилмасликка қасам ичиб қўяр экан. Шу билан бир-икки йил ёки ундан ҳам кўпроқ бепарво юраверар, аёл бечора азобда қолар экан. Хотин бўлиб, хотин эмас ёки боши очиқ ҳам эмас. Бу иш, албатта, аёл учун руҳий, маънавий ва асабий тарафдан азобдир. Бу унинг аёллик ҳурматини оёқости қилиш, эр-хотинлик ҳаётини бузиш, оилани парчалашдан иборатдир.

Шу билан бирга, бунда баъзи бир нотўғри ҳолатларни тўғрилашга, ҳар ким ўзини-ўзи синаб олишига фурсат ҳам бор. Шунинг учун ҳам Исломда ийлони бутунлай бекор қилмасдан, балки маълум доирада чегаралаб қўйилган. Бунда ҳам эркакнинг, ҳам аёлнинг ҳақ-ҳуқуқлари эътиборга олинган:

«Хотинларидан ийло қилганлар учун кутиш тўрт ойдир».

Шу билан эркакларнинг қасам туфайли аёлига яқинлик қилмай юришининг энг узун муддати чегараланди. Бу муддат тўрт ойдир. Кези келганда айтиб ўтиш керакки, қасам ичмасдан, бошқа узрли сабабларга кўра яқинлик содир бўлмаса, бу ҳукмга кирмайди.

Ийлонинг узоқ вақти айнан тўрт ой бўлишининг ҳикмати шуки, аёл киши эрсиз шу муддатга сабр қила олади. Бундан ўтиб кетса, чидай олмаслик эҳтимоли бор.

Тўрт ой ичида эр ҳам ўйлайдиганини ўйлаб, бир қарорга келиб олган бўлади. Кейин бу масалани бир ёқлик қилса бўлади.

«Агар қайтсалар, бас, албатта, Аллоҳ ўта мағфиратлидир, ўта раҳмлидир».

Яъни эрлар хотинларига қайтиб, оилавий ҳаётларини давом эттириб кетсалар, Аллоҳ мағфиратли Зот, олдинги ўтган хатоларни кечиради ва раҳмли Зот раҳм қилиб, қайтишига руҳсат беради.

«Ва агар талокни қасд қилсалар, бас, албатта, Аллоҳ ўта эшитувчидир, ўта билувчидир».

Яъни тўрт ой ўтгандан кейин агар қайтишни эмас, талокни ирода қилсалар, Аллоҳ эшитиб, билиб турибди, «ийло»си талокқа айланади. Абу Ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳининг мазҳаблари бўйича, тўрт ой ўтиши билан ражъий талок тушади. Эр талок қилиши шарт эмас⁶.

Зиҳор йўли билан никоҳни бекор қилиш. «Зиҳор» сўзи «зоҳр» сўзининг ўзагидан олинган бўлиб, инсоннинг орқа бел томонини билдиради. Шариатда эса, эрнинг ўз хотинига «сен мен учун онамнинг орқа бел томони кабисан» – дейишига айтилади. Бу тўғрироғи, хотиним онам каби ҳаром бўлсин, деган

⁴ Yusupova, Nigora (2019) "THE ORDER AND CONSEQUENCE OF DISSOLUTION OF MARRIAGE IN THE NORMS OF ISLAMIC LAW," The Light of Islam: Vol. 2019 : Iss. 1 , Article 7.

⁵ <https://medinaschool.org/library/semya/semejnyaya-zhizn/razvod-v-islame>

⁶ <https://islom.uz/maqola/13295>

маънони англатади. Уламоларнинг таъкидлашича, «зиҳор» фақат арабларга хос одат бўлиб, бошқа халқларда бу одат йўқ экан. Ушбу одатлар кишилар бидъат ва хурофотга берилиши оқибатида уларнинг ақллари ҳам тубанлашиб қолишини кўрсатади. Чунки ақли-хуши жойида бўлган одам ҳеч қачон бир оғиз сўз билан хотини онасига айланиб қолишини қабул қила олмайди. Бу ҳолатда ҳам агар эр ичган қасамида турмаса, унга қасам каффорати вожиб бўлади.

Мулоъана йўли билан никоҳни бекор қилиш. «Лиъон» (мулоъана) сўзи «лаънатлашиш» маъносини англатади. Шариатда эса, хотинини зинода айблаб, гувоҳ келтира олмаган вояга етган ақли расо эрнинг ва зинони рад этган хотиннинг қози олдида бир-бирларини лаънатлашларига айтилади. «Ўз жуфтларига (бўхтон) тоши отиб, фақат ўзларидан бошқа гувоҳлари бўлмаганлар эса, бас, улардан ҳар бирининг гувоҳлиги Аллоҳнинг номи ила тўрт марта, албатта, у ростгўйлардан эканлиги ҳақида шохидлик беришдир». «Бешинчисида эса, агар ёлғончилардан бўлса, унга Аллоҳнинг лаънати бўлишини (айтишдир)». «Ва у (аёл)дан азобни қайтарадиган нарса Аллоҳнинг номи ила тўрт марта, албатта, у (эр) ёлғончилардандир, деб шохидлик беришидир». «Бешинчисида эса, агар у (эр) ростгўйлардан бўлса, ўзи (аёл)га Аллоҳнинг ғзаби бўлишини (айтишдир)» («Нур» сураси, 6–9-оятлар). Демак, эр хотинини зинокорликда айблаганда айбни тўрт кишининг гувоҳлиги билан исботлаши лозим бўлади. Эр гувоҳлари бўлмаган ҳолда ўз хотинини зинода айбдор эканлигини исботлаш учун қози ҳузурида «Нур» сурасининг 6–7-оятига кўра Аллоҳ номи билан тўрт марта қасам ичиб, агар хотинига тухмат қилаётган бўлса, Аллоҳнинг лаънатига учрашини айтиб, бешинчи қасамни ичиши лозим. Хотин эри ҳақ эканлигини тан олмаса эрнинг даъвосини инкор қилиб худди шу тарзда у ҳам қасам ичади («Нур» сураси 8–9-оятлар). Бу ҳолат никоҳни тугатиш учун асос бўлади. Қози эр билан хотинни ажратиш ҳақида қарор қабул қилади. Ушбу ҳолда талоқи боин бўлади. Агар эр хотинига тухмат қилаётганлиги аниқланса ўзининг ёлғон сўзлаганига иқрор бўлмагунча қамоқда сақланади. У ёлғон гапирганига иқрор бўлса хотинга нисбатан қилинган даъво рад этилиб, унинг пок эканлиги тасдиқланади. Агар хотинига зинокорликни тухмат қилганини ўз ихтиёри билан бўйнига олса унга саксон дарра урилади. Шундан сўнг эр-хотинлик муносабатлари тикланиши мумкин. Никоҳни ҳар қандай йўл билан бекор қилишда шариат аёлларни ҳимоя қилиб, уларнинг обрўсини, уларга бўлган ҳурматни сақлаб қолишни тавсия этади. Ислому ҳуқуқи «чиройли суратда ажралиш» ни, яъни эр-хотин бир-бирини беҳурмат қилмай, хусусан, аёлни бошқалар назарида қора қилмай, унга кейин бошқалар талабгор бўлишини назардан қочирмасдан, унга никоҳ сабабли берилган маҳрдан олиб қолмай ажралишни буюради⁷.

Юқорида ислому ҳуқуқида никоҳдан ажратишнинг асосларини, сабабларини, тартибини кўриб чиқдик. Қуйида баъзи ислому давлатларида никоҳдан ажратишнинг қандай амалга оширилишини кўриб чиқамиз.

Эрон Ислому Республикаси мусулмон давлати ҳисобланиб, бу ерда барча ҳуқуқий масалалар шариатга асосланган ҳолда амал қилади. Том маънода шариат тўғри йўл, ҳаракат йўналиши деган маъноларни англатади, шариатнинг барча қоидалари Қуръони Каримга, суннатга асосланган бўлиб, мусулмонлар ҳаётининг барча томонларини тартибга солади, бундан, албатта, оила муносабатлари ҳам истисно ҳисобланмайди.

Эрон Ислому Республикасида мусулмонларнинг катта қисми шиъа йўналишидадир. Шу сабабли оилавий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солиш муайян хусусиятлар билан тартибга солинади.

Эронда никоҳнинг вақтинчалик ва доимий турлари мавжуд. Вақтинчалик никоҳ иккала тарафнинг ҳам розилиги асосида, келинга маҳр (турмушга чиқаётганлиги учун моддий совға) берган ҳолда тузилади. Ушбу никоҳ муайян муддатга ёки муддатсиз ҳам тузилиши мумкин. вақтинчалик никоҳ куёвнинг моддий ҳолати яхши бўлмаганда тузилади ҳамда тарафларнинг розилигига асосан узайтирилиши ҳам мумкин. вақтинчалик никоҳнинг сони чекланмаган ҳисобланади ва мусулмон бўлмаган аёллар билан ҳам тузилиши мумкин.

Доимий никоҳ мусулмон эркак ва аёлнинг розилигига асосланган ҳолда иккита гувоҳ иштирокида тузилади. Гувоҳ сифатида фақат эркаклар қатнашиши мумкин. Никоҳ мулла ёрдамида тузилиб,

⁷ Yusupova, Nigora (2019) "THE ORDER AND CONSEQUENCE OF DISSOLUTION OF MARRIAGE IN THE NORMS OF ISLAMIC LAW," The Light of Islam: Vol. 2019 : Iss. 1 , Article 7

нотариус томонидан расмийлаштирилади. Никоҳ тантаниаси уйда ёки ресторанда бўлиб ўтади. Исломи никоҳ тузиш жараёнини соддалаштиришга, ортиқча харажат ва чиқим қилишни челашига ҳаракат қилади. Шунингдек, никоҳ тузиш жараёнида тарафларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини белгиловчи никоҳ шартномаси ҳам тузилиши мумкин. Никоҳ шартномасига нисбатан қўйиладиган асосий талаб шуки, у шариат нормаларига зид келмаслиги лозим.

Никоҳдан ажратишга тўхталадиган бўлсак, никоҳдан ажратишга ариза бериш ҳуқуқига эркак ва аёл ҳам эгадир. Лекин сабабсиз никоҳдан ажратишга фақат эр эгадир, Аёл фақат баъзи ҳолларда никоҳдан ажратишни сўрашга ҳақли ҳисобланади. Никоҳни тузиш жараёнида аёл ўзи учун никоҳдан ажратишнинг баъзи шартларини талаб қилиши мумкин, кейин у ушбу белгиланган никоҳдан ажратиш сабабларига асосланган ҳолда никоҳдан ажрашишни талаб қилиши мумкин. Агар аёл никоҳ тузаётган пайтида никоҳдан ажратишнинг баъзи шартларини талаб қилмаган бўлса, уни ислом судлари ҳимоя қилади⁸.

Қуръони Каримда аёлнинг хоҳишига кўра никоҳдан ажрашиш мумкинлиги Бақара сурасининг 229-оятига кўрсатилган бўлиб, бу асос юқорида муҳокама қилганимиз хулуъ ҳисобланади. Бу аёл ташаббуси билан ўзаро келишув асосида никоҳни бекор қилишидир. Унинг талокдан фарқи шундаки, никоҳ томонларнинг ўзаро хоҳиши асосида тугатилади. Ушбу шартноманинг асосий шarti шундаки, эр хотиндан унга берган маҳрини қайтариб олади ёки хотин эрига моддий мукофот беради. Бу, албатта, эр ва хотинни ушлаб турган маҳр ва бошқа эрнинг мулкӣ мажбуриятларидан воз кечиш орқали аёл никоҳни бекор қилишга тайёрлигини кўрсатади.

Хулоса қиладиган бўлсак, Эрон Исломи Республикасида никоҳдан ажратиш масалалари шариатга асосланган ҳолда, шунингдек, Исломи динининг шиа йўналишига оид баъзи қоидалари билан тартибга солинади.

Навбатдаги давлат Саудия Арабистонида никоҳдан ажратишнинг тартибини таҳлил қиладиган бўлсак, маълумки, Саудия Арабистони аҳолисининг катта қисмини араблар ташкил қилади. Қадимдан араб халқининг оила ва никоҳ муносабатларининг асоси Қуръони Карим ва шариатга асосланади. Айнан дин кўп жиҳатдан ушбу маданиятнинг шаклланишига асос бўлган. Статистик маълумотларга кўра йил бўйи мусулмон мамлакатларига қараганда европа давлатларида никоҳдан ажрашиш ҳолати кўп содир бўлади. Бу ҳолат дин, менталитет, ҳатто никоҳдан ажратиш тартибини белгиловчи ҳужжат оила кодекси туфайлидир.

Мусулмон оиласи ўз йўлида патриархаллик принципига асосланади. Буни эркаклар ва аёлларнинг турли хил функцияларни бажаришида кўришимиз мумкин. Буларнинг барчаси никоҳдан ажрашишга асос бўлувчи талок (ажрашиш) процедурасида намоён бўлади⁹.

Эркак киши ўзбошимчалик билан никоҳни бекор қила олмайди. Бунинг учун қоидалар рўйхати мавжуд бўлиб, уларга риоя қилмаслик аёлнинг эрининг қарорига эътироз билдиришга асос бўлади. Никоҳдан ажрашишдан олдин Аллоҳ таоло эркак ва аёлга иккаласи тарафидан ҳам судья, яъни қози тайинлашни фарз қилади, бундан мақсад уларнинг суд жараёнида ярашиб кетишини таъминлаш ҳисобланади. Агар ярашиш содир бўлмаса, эркак ҳам, аёл ҳам Қуръони Каримга асосан ажрашиш ҳуқуқига эга бўладилар¹⁰.

Агар никоҳдан ажрашишнинг сабаби аёл кишининг эрига, унинг ота-онаси ва қариндошларига ахлоқсиз ҳатта-ҳаракатлари оқибатида, шунингдек, аёлнинг бошқа эркаклар билан жинсий яқинлик қилиши оқибатида содир бўлган бўлса, бундай ҳолатда оилавий муносабатларни сақлаб қолишнинг имконияти мавжуд бўлмайди. Бундан ташқари эр томонидан бирон жиддий сабабсиз ажрашиш (талок) сўзининг айтилиши ҳам оиланинг бузилишига олиб келади. Бундай ҳолатда эркак кишида аёлга маҳрини охиригача тўлаш ҳамда кейинги уч ой давомида аёлни моддий таъминлаб туриш мажбурияти юкланади. Бунга кўп муҳокама қилинадиган «Саудия Арабистонида эркак тўйда аёлни кўриб ажрашишга қарор қилди» ҳолати мисол бўла олади.

⁸ Халбаева, Т. Н. Заключение и расторжение брака в исламской Республике Иран / Т. Н. Халбаева, Л. А. Шидова // Аллея науки. – 2017. – Т. 1. – № 15. – С. 553-556. – EDN TAUBMR.

⁹ Исламский образовательный портал. <http://darulfikr.ru/articles/fikh/talak-razvod/> (25.11.2018).

¹⁰ Коран / пер. И. Ю. Крачковского. – М., 2000. Сур. «Развод», аят65.

Оилавий ҳаёт эр томонидан аёл пок бўлган ҳолатда ҳам тугатилиши мумкин, бунда фақат яқин муносабатлар содир бўлмаган бўлиши керак. Булар Пайғамбаримиз Муҳаммад (с.а.в.) томонидан имом Бухорий ҳадисларида айтиб ўтилган¹¹.

Никоҳнинг аёл ташаббуси билан бекор қилинишига хулуъ дейилади. Хулунинг нима эканлигини юқорида кўриб чиққан эдик. Шунингдек, Саудия Арабистонида ҳам эркак томонидан талоқнинг ишлатилиши ҳам никоҳдан ажрашиш учун асос ҳисобланади.

Шуни таъкидлаш керакки, никоҳдан ажрашиш жараёнида аёлни барча керакли нарсалар билан (озик-овқат, уй-жой, кийим) таъминлаш эрнинг зиммасида бўлади. Эркак кишининг собиқ хотинидан бўлган боласи беш-етти ёшга етгунича она билан қолади, сўнгра болани ота ўз қарамоғига олиши керак бўлади¹².

Юқоридагилардан хулоса қилиш мумкинки, ислом ҳуқуқида никоҳдан ажратишнинг барча асослари, тартиби, авваламбор, Қуръони Каримга ҳамда шариат аҳкомларига таянади. Дунёвий давлатларнинг оила ва никоҳ муносабатларини тартибга солувчи қонунчилиги бир-биридан кўп жиҳатлари билан фарқ қилади. Ислом ҳуқуқи амал қилувчи давлатларда оила ва никоҳ қонунчилигининг бир-биридан деярли фарқ қилмаслигини кўриб чиқдик. Бугунги кунда мамлакатимизда никоҳ масалаларида Ислом ҳуқуқидан оладиган муҳим жиҳатимиз шу бўладики, бу ёшлар орасида никоҳ бузилишига дин томонидан сабаб ҳисобланувчи талоқ масаласини тушунтиришдир. Сабаби бугунги кунда оилада эркаклар томонидан аёлига нисбатан талоқ сўзининг тушуниб-тушунмай ишлатилиши оиланинг бузилишига олиб келмоқда. Шу сабабли ёшларга никоҳ қуришдан олдин ФХДЁ бўлимлари қошида ташкил қилинган оилага тайёрловчи «Ёш оила қурувчилар мактаби»да ёшларга оиланинг диний асослари бўйича ҳам сабоқ бериш муҳим ҳисобланади.

REFERENCES:

1. Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. Бахтиёр оила. – Т.: «Ҳилол-Нашр», 2018. – 528 б.
2. Yusupova, Nigora (2019) "THE ORDER AND CONSEQUENCE OF DISSOLUTION OF MARRIAGE IN THE NORMS OF ISLAMIC LAW," *The Light of Islam: Vol. 2019 : Iss. 1 , Article 7.*
3. Халбаева, Т. Н. Заключение и расторжение брака в исламской Республике Иран / Т. Н. Халбаева, Л. А. Шидова // *Аллея науки.* – 2017. – Т. 1. – № 15. – С. 553-556. – EDN TAUBMR.
4. Сарксян Л. Д. РАЗВОД В САУДОВСКОЙ АРАВИИ // *Аллея науки.* – 2018. – Т. 5. – №. 10. – С. 85-8
5. Аз-Зухайли В. Ат-тафсир аль-мунир. Т. 14. С. 671, 675, 677
6. Коран / пер. И. Ю. Крачковского. – М., 2000. Сура «Развод», аят65.
7. Исламский образовательный портал. <http://darulfikr.ru/articles/fikh/talak-razvod/> (25.11.2018).
8. <https://islom.uz/maqola/13295>
9. <https://medinaschool.org/library/semya/semeynaya-zhizn/razvod-v-islame>

¹¹ Сарксян Л. Д. РАЗВОД В САУДОВСКОЙ АРАВИИ // *Аллея науки.* – 2018. – Т. 5. – №. 10. – С. 85-8
¹² Аз-Зухайли В. Ат-тафсир аль-мунир. Т. 14. С. 671, 675, 677